

Informace týkající se nezletilých cizinců bez doprovodu v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a preventivně výchovné péče

Č.j. MSMT-3839/2015-3

(nahrazuje Informace týkající se příjmu nezletilých cizinců bez doprovodu v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a preventivně výchovné péče distribuovaný v termínu 4. 8. 2015)

Obsah

1.	Úvod	1
2.	Legislativa upravující problematiku NBD	1
3.	Specifikace práce s NBD	2
3.1.	Doporučený postup při umisťování NBD do školských zařízení	2
3.2.	Doporučený postup při příjmu NBD do školských zařízení	3
3.3.	Základní metodika práce s NBD	4
3.4.	Komunikace	5
3.5.	Vzdělávání	6
3.6.	Tlumočnické služby	7
3.7.	Právní poradenství	8
3.8.	Zdravotní služby	8
3.9.	Ověření věku	9
4.	Aktuální otázky	10
4.1.	Věk nezletilého cizince je na hranici zletilosti nebo je obtížné zjistit věk	10
4.2.	Problematika provedení lékařských úkonů a ověření věku	10
4.3.	Svévolné opuštění zařízení	10
4.4.	Izolace dítěte ze zdravotního důvodu v zařízení	10
4.5.	Umisťování NBD do školských zařízení	11
4.6.	Nakládání s prostředky NBD	11
5.	Slovník pojmů	12
6.	Seznam zkratk	15
7.	Seznam příloh	15

1. Úvod

Systém péče o nezletilé cizince bez doprovodu (dále jen „NBD“) by měl být založen zejména **na individuálním posouzení a vyhodnocení potřeb každého dítěte, na jehož základě by měl být zvolen ten nejvhodnější typ péče** (péče příbuzných, blízkých osob, náhradní rodinná péče či umístění v některém z pobytových zařízení jako jsou zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc či zařízení ústavní výchovy a ochranné výchovy na celém území České republiky). Individuální posouzení je dle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí v kompetenci pracovníka orgánu pro sociálně právní ochranu dětí (dále jen „OSPOD“), který je povinen jednat a postupovat vždy v nejlepším zájmu dítěte. Jejich povinností je navrhnout soudu pro umístění dítěte vždy nejlepší variantu, která bude odpovídat individuálním potřebám každého dítěte. Dále soudy, které rozhodují o umístění dítěte do zařízení, stanoví místo, kde nejlépe zajistí individuální péči o dítě. Zařízení, která spadají do gesce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“), nejsou účastníky těchto soudních řízení a nemají možnost je jakkoliv ovlivňovat. Zařízení v gesci MŠMT jsou povinna rozhodnutí soudu respektovat a umístěnému dítěti zajišťovat adekvátní péči.

Děti-cizince je možné na základě soudního rozhodnutí přímo umísťovat do zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Do zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy v celé ČR se zpravidla umísťují klienti bez jazykové bariéry či s nízkou komunikační překážkou, např. klienti ze Slovenska, Polska, Ukrajiny apod., případně klienti dlouhodobě žijící na území ČR. NBD jako žadatelé o mezinárodní ochranu bývají klienti ze třetích zemí, kteří zpravidla vyžadují specifitější přístup.

2. Legislativa upravující problematiku NBD

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon č.326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky.

Zákon č.325/1999 Sb., o azylu.

Zákon č.273/2008 Sb., o Policii ČR.

Právním předpisem, který upravuje umísťování nezletilých dětí do konkrétních zařízení ústavní či ochranné výchovy, je zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Ten ve svém ustanovení § 2 odst. 4 zahrnuje mezi děti, kterým by měla být poskytována ze strany příslušných zařízení potřebná péče, i cizince, tj. osoby bez státního občanství České republiky.

3. Specifikace práce s NBD

3.1. Doporučený postup při umístění NBD do školských zařízení

Aktuální model práce s NBD zdůrazňuje nutnost prvotního kontaktu pracovníka OSPOD se **Zařízením pro děti-cizince, diagnostickým ústavem, střediskem výchovné péče a základní školou, Radlická 30, Praha 5** (dále jen „ZDC“) s celorepublikovou působností k ověření volných kapacit a k dalšímu doporučení k případnému umístění NBD. Tímto bude zajištěn přehled MŠMT o aktuálních stavech NBD v síti zařízení a současně je zajištěna garance metodického vedení a podpory všem zařízením zajišťující péči o NBD včetně možné komplexní diagnostiky.

ZDC je specializované zařízení pro děti-cizince s dlouholetou zkušeností, celorepublikovou působností, nastavenými metodami vedení a podpory při zajišťování péče o NBD. V případě, že kapacita ZDC bude naplněna, ZDC doporučí další možné řešení při volbě vhodného zařízení pro umístění NBD. ZDC má celkovou kapacitu 30 lůžek. Po 6 – 8 týdenním diagnostickém pobytu navrhuje v odůvodněných případech a v nejlepším zájmu dítěte pracovníkům OSPOD následné zařízení vhodné pro další pobyt dítěte (dětský domov, atd.). V případě, že NBD projeví motivaci k pobytu v ČR, doporučujeme provedení komplexní diagnostiky v ZDC.

Pro účely snadnější volby a přehledu v rozhodování ve věcech ohrožených dětí a jejich rodin slouží **Databáze ústavní výchovy** a nově vzniklá internetová stránka za účelem informování o volných kapacitách ve specializovaných zařízeních určených pro NBD. Tyto stránky prezentují aktuální data v síti školských zařízení. Volné kapacity v rámci sítě školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné a preventivně výchovné péče je možné zjistit na těchto adresách.

Databáze ústavní výchovy: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/databaze-ustavni-vychovy>

Skupiny a zařízení specializované pro NBD a jejich volné kapacity: www.klicov.cz/cizinci

Manuál pro databázi a význam zkratk a pojmů je k dispozici na těchto adresách:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/manual-databaze-pro-verejnost>

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/zakladni-pojmy-a-zkratky-databaze>

MŠMT v návaznosti na migrační vlnu a tím i zvýšení počtu NBD zprovoznilo navíc specializované skupiny v rámci sítě přímo řízených organizací MŠMT, jako další alternativy pro volbu vhodné péče o NBD.

- **Výchovný ústav Praha 9 – Klíčov, Čakovická 51, Praha 9 (kapacita 8 míst).**
- **Výchovný ústav Višňové, Zámek 1, Višňové (kapacita 8 míst).**
- **Dětský domov se školou Sedlec-Prčice, Luční 330 (kapacita 8 míst).**

Tyto skupiny byly zprovozněny jako možnost pro umístění NBD v případě, že umístění do běžných dětských domovů, zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP) nebo do pěstounské péče OSPOD vyhodnotí jako nevhodný. Tato zařízení mají dostatek kvalifikovaného personálu k zajištění adekvátní a speciální péče o tyto klienty.

Je na zvážení OSPOD a následně soudu, kam tyto jedince umístí. S ohledem na to, aby nebyl narušen probíhající výchovně vzdělávací proces dětí již umístěných v těchto zařízeních a zajištěna ta nejlepší možná péče o NBD.

Klientům, kteří budou umístěni do zařízení zřizovaných MŠMT s aktuálně zprovozněnými výchovnými skupinami pro NBD bude následně nabídnuta, po získání dostatečných vzdělávacích a jazykových kompetencí, možnost studia v běžné síti českých škol s přihlédnutím k jejich individuálním potřebám. Poskytovaná péče a všestranná podpora všem NBD směřuje vždy k úspěšné integraci do české společnosti a samostatnému životu v ČR.

V případě dalšího navyšování počtu NBD na území České republiky má MŠMT vypracovaný „Plán MŠMT na podporu vzdělávací soustavy v návaznosti na migraci“, který počítá se zřízením dalších kapacit v síti školských zařízení. Tyto budou zřizovány na základě individuálních potřeb NBD a možností MŠMT.

Aktuálně je v dětských domovech i v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen „ZDVOP“) dostatek volných kapacit, které je možné využít k umístování NBD.

3.2. Doporučený postup při příjmu NBD do školských zařízení

V případě příjmu dítěte do sítě školských zařízení je nutné, aby ředitel daného zařízení kontaktoval tyto instituce:

- **OSPOD** (který podal návrh na předběžné opatření)
- **ÚMPOD** (který je úřadem zajišťující sociálně-právní ochranu ve vztahu k cizině dle § 35 zákona č. 359/1999 Sb. v platném znění).
- **Příslušný soud** (který rozhodl o umístění nezletilého do zařízení, následně tento soud postupuje věc soudu, v jehož obvodu se zařízení nachází. Dané zařízení informuje soud do 3 pracovních dnů od nástupu klienta, dle § 5 odst. 10 zákona č. 109/2002 Sb., o tom, že klient nastoupil do zařízení určeném v rozsudku).
- **MVČR** – Odbor azylové a migrační politiky (OAMP) - OAMP se zasílá oznámení o nástupu klienta do zařízení, mimo dětí EU, tedy pouze u dětí ze třetích zemí. Následně se pak řeší pobytová situace klienta.
- **Velvyslanectví** (velvyslanectví, tedy přímo konzulární oddělení země, ve které má NBD státní příslušnost) se kontaktuje v případě, že NBD nepožádal v ČR o azyl. Oznámení o nástupu se hlásí velvyslanectvím vždy v případech klientů ze zemí EU. U ostatních klientů pouze tehdy nejsou-li žadateli o azyl v ČR či jiném státě EU. Je proto nutné před oznámením mít ověřené informace o podané žádosti o azyl jinde a případně již znát úmysl dítěte požádat o azyl v ČR. Kontakty na velvyslanectví jsou běžně dostupné na webových stránkách. Oznámení se zasílá k rukám konzula.
- **Zdravotní pojišťovna (Všeobecná zdravotní pojišťovna - VZP)** – Zařízení ohlásí NBD na VZP.

Dále je vhodné zajistit kontakty v daném regionu, které v péči o NBD mohou být potřebné:

- **Pediatr** - Pediatr zaregistruje NBD jako nového pacienta a poskytuje mu veškeré zdravotnické a lékařské služby stejně jako českému dítěti.

- **Cizinecká policie** - kontakty na cizineckou policii jsou nutné v případě, že např. dostane nezletilý pokutu či správní vyhoštění. Zařízení se musí obrátit na cizineckou policii v kraji, kde byla nezl. dána pokuta či nařízeno správní vyhoštění.
- **Policie ČR.**
- **Neziskové a nevládní organizace** (viz příloha č. 2 – Kontakty na spolupracující organizace) k zajištění tlumočnických služeb a právního poradenství.

3.3. Základní metodika práce s NBD

Bezprostředně **při příjmu** do zařízení je nutné dítě zklidnit, v případě potřeby provést krizovou intervenci s cílem zmírnit šok z umístění a motivovat klienta k pobytu v zařízení. V případě potřeby doporučujeme zajistit vhodnou psychologickou pomoc pro umístěné NBD. Zároveň by měl být kontaktován tlumočnick, který může v začátku alespoň telefonicky pomoci, a je dojednána první schůzka s tlumočnickem v nejbližších 48 hodinách. Dítěti je dále např. předán uvítací dopis, předána práva a povinnosti klienta zařízení, to vše pokud možno v jeho rodném jazyce.

Pohovor s dítětem by se měl konat v důvěryhodném a dítěti přátelském prostředí. Je-li to možné, mělo by místo vybrat samo dítě. Je třeba zajistit, aby se dítě cítilo uvolněně a mohlo si vytvořit vztah založený na důvěře. Prostedí a vyznění pohovoru by mělo být co možná nejméně formální. NBD by vždy měli mít možnost říci „ne“ nebo odmítnout odpovědět na otázku. Měli by mít možnost změnit názor a je pro ně jako pro děti přirozené dělat chyby.

Délka pohovoru by měla být uzpůsobena věku, vyspělosti a psychickému stavu dítěte. Kvůli snížení stresu se doporučuje provést dva nebo tři kratší pohovory namísto jednoho dlouhého. V ideálním případě by všechny pohovory měla vést jedna osoba a tentýž tlumočnick, protože dítě často potřebuje čas, než naváže nový vztah. Schůzky se zpravidla účastní sociální pracovnice a psycholog, případně terapeut nebo etoped. Zde se znovu proberou úvodní dokumenty a klient má prostor pro dotazy, vyjádření přání a svých potřeb. Povaha informací, které lze od dítěte vyžadovat, závisí na celé řadě faktorů, jako jsou jeho věk a vyspělost, typ rozhodnutí, které se má přijmout, a informace dostupné z jiných zdrojů. V rámci tohoto pohovoru je nabírána **osobní, rodinná a sociální anamnéza**, v rámci které je vhodné zjistit a ověřit zejména:

- datum a místo narození,
- jména a pobyt rodičů,
- bydliště,
- důvody opuštění rodné země,
- průběh a směr cesty,
- vzdělání klienta
- zdravotní stav, případné alergie, očkování, prodělané nemoci a závislosti na návykových látkách.
- Dále stravovací návyky, náboženské vyznání a z něj vyplývající potřeby, zájmy a záliby klienta.

Podstatnou další otázkou je, zda se chce NBD spojit s rodinou či jiným příbuzným a tento **kontakt** mu umožnit. Pokud udává příbuzné v zemích EU, je potřeba ověřit kontakty a začít jednat v rámci sloučení

rodiny – spolupráce s UMPOD. Je nutné počítat s tím, že mnohé informace bude nutné podávat opakovaně a trpělivě.

Postup při zjištění, že má nezletilý cizinec bez doprovodu rodinného příslušníka mimo území České republiky a žádá o sloučení s rodinou

1. Zařízení podává informaci o úmyslu dítěte žít se svými příbuznými včetně potřebných údajů pracovníkům orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD).
2. Pracovníci OSPOD kontaktují Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí (ÚMPOD), který ve věci sloučení rodiny provádí potřebné úkony.
3. Souběžně zařízení předává veškeré zjištěné skutečnosti Organizaci pro pomoc uprchlíkům (OPU).
4. OPU dále předává informace o dítěti Ministerstvu vnitra (MV ČR).
5. Nezletilý cizinec musí podat na MV ČR písemné prohlášení o úmyslu požádat o azyl v České republice. Žádost bude vyřizována v rámci Dublinského řízení.
6. Následně je nezletilý MV ČR vyzván, aby nabral svou žádost o azyl na MV ČR – Oddělení azylové a migrační politiky. Náběr žádosti je pohovor nezletilého se zástupcem jmenovaného oddělení, u kterého je také přítomno OPU. Pokud má nezletilý pas, musí ho při náběru žádosti odevzdat.
7. Po náběru azylové žádosti má MV ČR 3 měsíce na oslovení daného orgánu země, ve které je rodinný příslušník, zda převezmou žádost o azyl nezletilého. Tato země má 2 měsíce na vyjádření, zda nezletilého přijímá či ne. V zájmu nezletilého by mělo MV ČR i orgán dotazované země rozhodnout v zájmu dítěte v co nejkratší době. V případě, že jde o sloučení s matkou nebo otcem, daná země musí dítě přijmout. V případě, že jde o sloučení s širší rodinou, může orgán dané země rozhodnout kladně i záporně. V případě, že jde o známého rodiny je minimální šance k přijetí dítěte.
8. Po rozhodnutí dané země je nezletilý kontaktován MV ČR s informací o přijetí či nepřijetí.
9. V případě, že je nezletilý přijat do dané země, MV ČR vydá nezletilému náhradní cestovní doklad a ve spolupráci s danou zemí zajišťuje redislokaci dítěte.
10. OSPOD podává příslušnému soudu žádost o zrušení ústavní výchovy.
11. Po sloučení dítěte s jeho rodinou, pokračuje žádost o azyl v zemi, kde došlo ke sloučení rodiny.

3.4. Komunikace

Při prvním kontaktu s nezletilým bez doprovodu je důležité připravit se na toto setkání. Komunikace probíhá nejen na verbální úrovni, ale významnou roli hraje i složka neverbální. Cizinec, který nerozumí mluvenému slovu, je mnohem citlivější k projevům, které v rámci setkání vnímá z mimiky, gestikulace, barvy hlasu, pohledu a řeči těla. Velmi dobře vnímá atmosféru rozhovoru, vstřícnost, empatické vedení komunikace nebo naopak neochotu se dorozumět, nejistotu, nebezpečí.

Před zahájením rozhovoru je vhodné vymezit si dostatek času na klienta, vědět co chceme klientovi sdělit a co se naopak od něj potřebujeme dozvědět, mít připravenou tužku a papír pro případnou potřebu vyjádření se psanou či kresebnou formou, mít k dispozici slovník, internetový překladač, pictogramy a v nejlepším případě tlumočnicka.

Rozhovor doporučujeme vést klidně, v pozitivní atmosféře, hovořit pomalu, používat jednoduchých slovních obrátů a větných spojení a snažit se o vzájemné pochopení. V průběhu rozhovoru není vhodné odbíhat, vyřizovat další úřední povinnosti nebo telefonovat.

Na začátku rozhovoru je nutné se vzájemně představit, sdělit klientovi kdo a z jaké pozice s ním hovoří a o čem rozhovor bude. Za přítomnosti tlumočnicka je nutné dát dostatečný časový prostor pro tlumočení, nespěchat a ověřit si, zda tlumočnick překládá opravdu to, co potřebujeme sdělit. Na konci rozhovoru je potřeba si ověřit, zda klient všemu rozuměl a dát mu prostor pro dodatečné dotazy.

V rámci hledání optimálního komunikačního prostoru je možné využít obrázků – piktogramů, případně jednoduchých slov či slovních spojení. Tyto pomůcky by měly být graficky jednoduché, ne příliš emotivní a dobře srozumitelné pro všechna etnika. Nedoporučujeme využívání běžných „smajlíků“, které svým ztvárněním mohou pro různá etnika vyjadřovat různé emoce. Pro prvotní kontakt nespátřujeme za důležité mít zpracovaný rozsáhlý obrázkový slovník. Tento by měl být až následně pomůckou k osvojování si jazykových kompetencí v rámci výuky. Na začátku pobytu klienta v zařízení je především potřeba zmírnit obavy a nejistoty, zajistit bezpečné prostředí a navázat první pozitivní kontakt.

Komunikace je závislá na osobních předpokladech a možnostech. Pokud je NBD schopen domluvit se alespoň částečně v některém ze světových jazyků, je komunikace snadnější. K dalším komunikačním možnostem je možné využít piktogramů, učebnic a materiálů pro sluchově postižené, slovníků a elektronických překladačů. K tomu se jako vhodná pomůcka dají využít zvažované karty s obrázky a překlady stručných sdělení do různých řečí. Doplnění by vždy mělo být i o anglický text, neboť mnozí klienti znají alespoň některá anglická slovíčka. Každý pedagog by měl mít možnost vybrat si pomůcku, se kterou se mu bude dobře pracovat a bude pro něj i pro klienta dostatečně srozumitelná. Je zde také možné využít znalosti prostředí klienta stejné národnosti již v zařízení umístěného.

NBD je vhodné zapojit do běžných činností daného zařízení a podpořit jeho spolupodílení se na aktivitách celé organizace. Činnosti mohou být obohaceny o větší dotaci českého jazyka. Jako důležitou součást aktivit považujeme seznamování dětí s evropským kulturním prostředím, se základními pravidly chování. Kromě pravidelné aktivity, je nutné sledovat jeho tendence k útěku, k sebepoškozování, agresivnímu jednání či jiným nežádoucím aktivitám. Dle potřeby je vhodné zajištění krizové intervence a poskytnutí motivace k pobytu v zařízení.

Při všech aktivitách je třeba zohledňovat nejen celkový aktuální stav dítěte, ale v neposlední řadě respektovat jisté kulturní, sociální i náboženské odlišnosti.

Při práci s NBD by se mělo vždy přihlídnout k věku, zdravotnímu stavu, etnickému původu a náboženskému vyznání dítěte a ke kulturním zvyklostem země, odkud pochází. Důležité je každého klienta vnímat jako individualitu, s jeho osobní historií a rodinnými a dalšími personálními vztahy, které bude schopen rozkrýt až po určitém období a získání pocitu důvěry a bezpečí v zařízení.

3.5. Vzdělávání

Záměrem vzdělávání je připravit žáka na úrovni odpovídající jeho vstupním učebním předpokladům a osobním schopnostem a v návaznosti na předchozí vzdělávání. Vzdělávání zahrnuje hodnoty a postoje, produktivní činnosti a praktické dovednosti, poznatky a porozumění. Jedním z cílů je rozvoj

komunikačních dovedností, které považujeme za prioritní. Obecným cílem jazykového vzdělávání je rozvíjet komunikační dovednosti žáků a začlenění jazykových návyků i do mimoškolních souvislostí.

Pro uskutečnění vzdělávání je možné využití tlumočnických služeb a kompenzačních pomůcek (různé piktogramy, obrázky apod.), dále pak spolupráce se ZDC a neziskovými organizacemi.

Děti-cizinci jsou podporováni MŠMT v základních školách a školských zařízeních zejména prostřednictvím rozvojových programů a dotačních programů.

Vybrané materiály na pomoc pedagogickým pracovníkům v základních školách při práci s žáky-cizinci zpracované na MŠMT

Doporučené učebnice pro výuku dětí a žáků-cizinců od předškolního věku po základní a střední školy. MŠMT vydalo v roce 2013 ve spolupráci s expertní skupinou lektorů a učitelů češtiny pro cizince **seznam doporučených učebnic** a dalších materiálů pro výuku žáků-cizinců s anotacemi, které upozorňují na zajímavý či důležitý aspekt učebnice nebo materiálu. Úroveň výuky českého jazyka je stanovena podle Společného evropského referenčního rámce. Seznam doporučených učebnic je k dispozici na webu MŠMT.

- **Informace pro krajské úřady a vedení základních škol o dotačních možnostech při vzdělávání žáků-cizinců.** MŠMT podává každoročně aktuální informace o rozvojových a dotačních programech k podpoře výuky žáků cizinců a o možnostech dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků v této oblasti.
- Metodika práce s žáky-cizinci na základních školách. **Odborná příručka k metodice výuky žáků-cizinců v základních školách určená pedagogům, kteří pracují s žáky-cizinci** (prosinec 2012, J. Šindelářová a S. Škodová).
- **Čeština jako cílový jazyk I a II.** MŠMT zpracovalo k využití pedagogickým pracovníkům na základních školách a lektorům češtiny pro cizince následující dvě publikace:
 - **Čeština jako cílový jazyk I.** – Metodika pro výuku dětí do 15 let
 - **Čeština jako cílový jazyk II** - Metodika pro výuku dospělých osob

Publikace vypracovaly pro MŠMT autorky Jaromíra Šindelářová a Svatava Škodová. Texty vycházejí z poznatků teoretické a aplikované lingvistiky a z nejaktuálnějších výsledků lingvistických a didaktických výzkumů a přinášejí informace o současném stavu v této oblasti.

Všechny výše uvedené materiály a publikace jsou k dispozici pedagogické veřejnosti v elektronické verzi na webových stránkách MŠMT.

3.6. Tlumočnické služby

Každý NBD má právo na užívání svého mateřského jazyka. Tlumočnické služby jsou tedy nezbytným nástrojem zejména při počáteční práci s dítětem. Dále také v souvislosti s právními otázkami, které se dítěte týkají.

Využívání tlumočnických služeb je vysoce finančně nákladné. V případě potřeby zajištění tlumočnické služby doporučujeme obrátit se na agentury poskytující tlumočnické služby, popř. na www.justice.cz, kde je uveden seznam soudních tlumočnicků. Je možné také navázat spolupráci

s některou vysokou školou v okolí a domluvit se na spolupráci se studenty jazykových oborů nebo i vyučujícími. Vždy je potřeba dbát na to, aby tlumočnické služby skutečně tlumočily sdělované a nekládaly svá hodnocení, případně další výchovné prvky.

Tlumočnické služby se zpravidla pohybují od 350,- do 600,- Kč /hod. Je možné obrátit se na ZDC, jež doporučí tlumočnické služby, s kterými již spolupracují. Tlumočnické služby lze využít prostřednictvím médií (telefon, skype, apod.) a dalších komunikačních prostředků. Náklady jsou v těchto případech často nižší (snižují se např. o náklady na dopravu, čas atd.).

Organizace zprostředkovávající tlumočnické služby jsou uvedeny v příloze č. 2 – Kontakty na spolupracující organizace.

3.7. Právní poradenství

NBD jsou v rámci právního poradenství seznámeni se svými právy a povinnostmi. Právní poradenství se pak zabývá zejména oblastí migrační a azylové politiky. Jedná se např. o informace o možnostech pobytu na území České republiky, o možnostech sloučení s rodinou apod.

Organizace zabývající se právním poradenstvím v této oblasti jsou uvedeny v příloze č. 2 – Kontakty na spolupracující organizace.

3.8. Zdravotní služby

Každý NBD musí být podrobně lékařsky vyšetřen a je vhodné provést další doporučení na vyšetření dle aktuálního stavu klienta s cílem zajištění zdraví a zdravého vývoje klienta a ochrany zdraví ostatních klientů a pracovníků zařízení.

Na základě § 48 písm. f) zákona č. 326/199 Sb. se pro účely úhrady zdravotních služeb na nezletilé cizince, kteří byli na území ČR umístěni do náhradní péče předběžným opatřením soudu, nahlíží jako na cizince, kterým bylo přiděleno oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území ČR podle zákona č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, a to ode dne nabytí právní moci usnesením soudu o předběžné opatření. Podle § 32 odst. 2 zákona č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, pak platí, že cizinec požívající dočasné ochrany se pro účely poskytování zdravotnických služeb považuje za cizince s povoleným trvalým pobytem. Tzn. že i NBD s nařízeným předběžným opatřením soudu se pro účely účasti na veřejném zdravotním pojištění považují za osoby s trvalým pobytem na území ČR ve smyslu § 2 odst. 1 písm. a) zákona č. 48/1997 Sb. V souladu s § 7 odst. 1 písm. p) zákona č. 48/1997 Sb. je stát plátcem pojistného na veřejné zdravotní pojištění rovněž za cizince, kterým bylo uděleno oprávnění k pobytu na území ČR za účelem poskytnutí dočasné ochrany, tj. i za NBD, kteří jsou na základě pravomocného předběžného opatření soudu umístěni do náhradní ústavní nebo rodinné péče na území ČR.

Nárok na zdravotní pojištění NBD vzniká tedy dnem nabytí právní moci předběžného opatření či rozhodnutí soudu o svěřeni do náhradní výchovy (§ 87 odst. 1 zákona č. 326/1999 Sb.). Zdravotní pojištění je zajišťováno Všeobecnou zdravotní pojišťovnou (dále jen VZP), a to v souladu s § 2 odst. 1 písm. a) zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění. Pracovník školského zařízení nahlásí

NBD neprodleně po příjmu na VZP a informuje pojišťovnu o tom, že NBD byl do zařízení přijat a může být tedy ošetřen smluvním lékařem. Neodkladné úkony je samozřejmě třeba provést ihned, i když nezletilý dosud není v režimu zdravotního pojištění, a to pokud je u dítěte podezření na infekční onemocnění. V tom případě je nutné zajistit akutní zdravotnickou péči a zamezit riziku ohrožení veřejného zdraví. Úhrada péče se pak řeší až následně.

Vstupní zdravotnické vyšetření NBD (příloha č. 1. – Vstupní zdravotnické vyšetření NBD) se provádí zpravidla až po umístění NBD do zařízení. Dle § 5 odst. 5 zákona č. 109/2002 Sb., je při přijetí dítěte do zařízení v rámci školské sítě nezbytné předat kromě soudního rozhodnutí také písemné vyjádření lékaře o aktuálním zdravotním stavu dítěte. Bez tohoto vyjádření není možné NBD do zařízení umístit. Dítě přichází do zařízení zpravidla s lékařským vyjádřením, které obsahuje zprávu o lékařské prohlídce před vstupem do zařízení klienta a doporučení k zařazení do dětského kolektivu. V případě, že vzniklo podezření o možném infekčním onemocnění, může být klient umístěn na zdravotní izolaci až do doby získání všech výsledků vyšetření a do souhlasu pediatra s jeho umístěním do výchovné skupiny. Zařízení v tomto případě zvažuje nejlepší zájem NBD v souvislosti s nejlepším zájmem ostatních dětí umístěných v zařízeních a také s ohledem na personál. Současná mimořádná situace neopravňuje žádnou ze zúčastněných stran k porušování platných právních předpisů, a to včetně předávání veškeré potřebné dokumentace při umístění NBD do zařízení. Při přijetí dítěte do zařízení je nezbytné předat kromě soudního rozhodnutí také vždy písemné vyjádření lékaře o aktuálním zdravotním stavu dítěte a následně zajistit provedení všech doporučených vyšetření a doplnění povinného očkování.

V případě očkování se postupuje dle doporučeného očkovacího schématu podle sdělení Ministerstva zdravotnictví v návaznosti na § 46 odst. 1 zákona č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví, a to u osob starších 24 měsíců bez záznamu o očkování proti spalničkám, příušnicím a zarděnkám provést očkování proti těmto nemocem s tím, že další očkování bude pediatr harmonizovat s českým očkovacím kalendářem podle zákona o ochraně veřejného zdraví.

Vstupní zdravotnické vyšetření je hrazeno ze zdravotního pojištění. Nejdéle se čeká na výsledky kultivace, cca 3-5 dnů. Výsledky serologických vyšetření jsou známy do 3-7 dnů, s tím, že záleží na tom, jak často příslušná laboratoř vyšetřuje patřičnou sadou antigenů. Spektrum vstupního vyšetření NBD na vybrané infekční nemoci uvádíme v příloze.

3.9. Ověření věku

K určení biologického věku NBD postačuje přesné stanovení kostního věku metodou TW 3, výkon 08017. Jedná se o metodu hodnocení kostního věku pro potřeby pediatrické klinické praxe odpovídající na otázku jaký je biologický (kostní) věk vyšetřovaného. Věk kostní a kalendářní se může lišit až o dva roky. Při určování věku uprchlíků se téměř vždy jedná o jedince s kostním věkem nad 15 let. U jedinců bez průkazu totožnosti je zásadní otázkou, jaký je jejich kalendářní věk, což metoda hodnocení kostního věku TW 3 neprokazuje.

Vyšetření k určení biologického věku u NBD dochází v případě důvodných pochybností o udávaném věku nezletilého. Podmínkou je souhlas nezletilého cizince nebo jeho opatrovníka, nezletilého je nutné předem informovat v jazyce, kterému rozumí, o možných zdravotních důsledcích a rovněž o důsledcích odmítnutí vyšetření. Pokud nezletilý cizinec bez doprovodu vyšetření odmítne, bude se na

něj pohlížet jako na zletilého žadatele o udělení mezinárodní ochrany. V případě ukončené „adultní“ osifikace nelze určit přesný věk vyšetřované osoby a toto vyšetření není z hlediska stanovení věku přínosné.

Výsledky vyšetření jsou tedy často sporné, v hraničních případech by měla platit presumpce ve prospěch žadatele.

4. Aktuální otázky

4.1. Věk nezletilého cizince je na hranici zletilosti nebo je obtížné zjistit věk

Problematika ověřování věku u osob, které jsou na hranici zletilosti, byla již zmiňována v předchozím textu. Obecně lze shrnout, že při práci s nezletilými cizinci bez doprovodu se mohou objevit osoby, u nichž budou pochybnosti, o uváděném věku a nebude možné ani ověřit jejich totožnost (osoby budou bez dokladů), ani jejich věk. Jak bylo výše zmíněno, prováděná vyšetření neumožňují určit přesný věk osoby a v takovýchto případech platí presumpce ve prospěch těchto osob a je nutné na tyto osoby pohlížet jako na nezletilé. V těchto případech je nutné hledat vhodné zařízení pro umístění, eventuálně vhodné umístění v rámci dostupných zařízení.

4.2. Problematika provedení lékařských úkonů a ověření věku

V praxi se vyskytla problematika úhrady plateb za lékařské úkony. V případech, kdy nezletilý cizinec bez doprovodu není žadatelem o mezinárodní ochranu, je třeba s lékařskými úkony (pokud nejde o neodkladnou lékařskou péči nebo děti s akutním infekčním onemocněním, popř. děti, u nichž je podezření na infekční onemocnění, které dle vyhlášky č. 195/2005 Sb., podléhá izolaci) a taktéž s ověřením věku, vyčkat do vydání rozhodnutí o předběžném opatření, kdy je nezletilý cizinec již v režimu pojištění.

4.3. Svévolné opuštění zařízení

V případě útěku NBD je dítě neprodleně nahlášeno školským zařízením na Policii ČR. V současné situaci se velmi často vyskytují NBD, kteří neprojeví úmysl požádat o mezinárodní ochranu a považují Českou republiku za tranzitní zemi, kde zpravidla nemají žádné rodinné ani sociální vazby a po svém umístění do školského zařízení toto zařízení po určitém čase v řadě případů nepovoleně opouští. Po oznámení o útěku NBD na Policii ČR vyhlásí Policie pátrání v národní databázi IS PATROS a osobu označí příznakem „tranzitní migrant“. Po osobě pak bude aktivně pátráno po dobu 60 dní. Pokud se ve stanovené lhůtě nepodaří osobu vypátrat, vyhodnotí Policie ČR veškerá provedená opatření a písemně o stavu pátrání informuje příslušný OSPOD. Záznam v IS PATROS bude převeden do archivu, kde jej bude možné v případě potřeby dohledat.¹

4.4. Izolace dítěte ze zdravotního důvodu v zařízení

Pokud není důvodné podezření na to, že již umístěný NBD trpí nějakým infekčním onemocněním, není potřeba jej v zařízení izolovat do doby dostupnosti laboratorních výsledků týkajících se výskytu infekčních

¹ MPSV – dopis ze dne 6. 8. 2015, č.j. 2015/42393/231, str. 2.

onemocnění. Důvodné podezření by mohlo nastat, pokud by dítě mělo např. zvýšenou teplotu, vážnější zažívací potíže atd. Následuje další lékařské vyšetření a na základě případných doporučení lékaře budou přijata další opatření.

Umístění dítěte v rámci vnitřního uspořádání organizace je plně v kompetenci daného zařízení a jeho vedení. Je však nutné respektovat práva dětí uvedená v ustanovení § 20 zákona č. 109/2002 Sb. V rámci uspořádání lze např. zřídit samostatný pokoj pro nově příchozí dítě, u kterého ještě nejsou známy výsledky vyšetření.

4.5. Umisťování NBD do sítě školských zařízení

V rámci sítě školských zařízení je v celé ČR v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy dostatek volných míst. Odmítání přijetí dětí-cizinců ze strany ředitelů školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy je v rozporu s Konceptí ochrany a péče o nezletilé cizince bez doprovodu, včetně žadatelů o mezinárodní ochranu, přijatou usnesením vlády ze dne 6. 9. 2012 č. 464, i se zákonem č. 109/2002 Sb. Zařízení může odmítnout přijetí dítěte-cizince pouze z kapacitních důvodů. Je na zvážení pracovníka OSPOD a jeho vyhodnocení aktuální situace, jaké zařízení, jako nejlepší možnou variantu, soudu navrhne. Vyhodnocení by se mělo opírat zejména o nejlepší zájem daného dítěte a s tím související okolnosti jako např. dostupnost tlumočnických služeb, naplněnost zařízení apod.

MŠMT vybraná zařízení jsou další možností při výběru umístění NBD. Tato zařízení mají dostatek kvalifikovaného personálu k zajištění adekvátní a speciální péče o tyto klienty. Jejich naplněnost je možné zjistit na této adrese: www.klicov.cz/cizinci. Doporučujeme prvotní kontakt pracovníka OSPOD se ZDC s celorepublikovou působností k ověření volných kapacit a k dalšímu doporučení k případnému umístění NBD.

4.6. Nakládání s prostředky NBD

Dle zákona č. 109/2012 Sb. má dítě s nařízenou ústavní výchovou (a i PO či OV) povinnost na výzvu ředitele předat do úschovy předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost (§ 20 odst. 2 písm.d)). Ředitel zařízení je oprávněn od dítěte převzít do dočasné úschovy cenné předměty, finanční hotovosti či výše zmíněné předměty (§ 23 odst. 1 písm.g)). O předání předmětu do úschovy je proveden písemný zápis ověřený ředitelem zařízení a dítětem a je založen v osobní dokumentaci dítěte (§ 23 odst. 1 písm.g)). V případě, že NBD nepovoleně opustí zařízení bez uložených věcí, zůstanou tyto v úschově podle zákona č. 89/2012 Sb. občanského zákoníka, a to do uplynutí lhůty 3 let. Poté je vhodné dané předměty složit do Institutu soudní úschovy (§ 291 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních).

S případnými dotazy a doplňujícími otázkami je možné kontaktovat Zařízení pro děti-cizince, Radlická 30, Praha 5, <http://www.ddc.cz>, jakožto specializovaného zařízení pro děti-cizince s dlouholetou zkušeností, celorepublikovou působností, metodami vedení a podpory při zajišťování péče o NBD.

V případě potřeby se neváhejte také obrátit na oddělení institucionální výchovy MŠMT (<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/tym>).

5. Slovník pojmů

Cizinec

Osoba bez státního občanství daného státu. Podle cizineckého zákona se cizincem rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky včetně občana Evropské unie.

Děti – cizinci

Fyzická osoba mladší 18 let, která není státním občanem České republiky včetně občana Evropské unie. Za děti-cizince jsou pro účely tohoto materiálu považováni:

- děti státních příslušníků jiného členského státu Evropské unie (včetně občanů Lichtenštejnska, Norska, Islandu a Švýcarska),
- děti cizinců s udělenou mezinárodní ochranou (*tj. s uděleným azylem nebo doplňkovou ochranou*), kterým základní školy zabezpečují jazykovou přípravu nezbytnou k jejich úspěšnému začlenění do českého výchovně vzdělávacího procesu,
- děti ostatních cizinců, tedy cizinců z třetích zemí, kteří nejsou státními příslušníky žádného státu Evropské unie nebo Lichtenštejnska, Norska, Islandu a Švýcarska a které zároveň nepatří do kategorie cizinců s *udělenou mezinárodní ochranou*.

Uprchlík

Člověk, který naplní definici Ženevské úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a Newyorský protokol z roku 1967. Úmluva říká, že uprchlíkem je osoba, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodu příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů. Úmluva o postavení uprchlíků Ženevská konvence a Newyorský protokol týkající se postavení uprchlíků jsou základem mezinárodního uprchlického práva.

Nezletilý cizinec bez doprovodu (NBD)

Cizinec mladší 18 let odloučený od svých rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu. I v případě pochybností o věku cizince je nutné (do prokázání opaku) vycházet z presumpce, že jde o osobu mladší 18 let.

Opatrovníka pro řízení o mezinárodní ochraně

Jedna z nejdůležitějších cest k zajištění ochrany nejlepších zájmů dítěte je ustanovení opatrovníka, který přebírá odpovědnost za dítě v případě absence biologických rodičů či jiných zákonných zástupců. Tato osoba by bez ohledu na své právní postavení měla zajistit, aby rozhodnutí týkající se azylového řízení nebo budoucnosti dítěte byla v jeho nejlepším zájmu. Je ustanovován usnesením Ministerstvem vnitra, odborem azylové a migrační politiky pouze na přechodnou dobu. Důvodem pro ustanovení tohoto opatrovníka je skutečnost, že dle zákona o azylu se za způsobilého k právním úkonům považuje cizinec ode dne, kdy dosáhl věku 18let; nemůže-li jednat samostatně, je mu ustanoven opatrovník; povinnost ustanovit nezletilému pro řízení opatrovníka je zakotvena též v § 32 odst. 2 a) zákona č. 500/2004 Sb., správní řád. Význam opatrovníka spočívá především v zastupování nezletilého při zahájení řízení

o mezinárodní ochraně a při prvních procesních úkonech (zejména pohovor). Úkoly opatrovníka pro řízení jsou zejména: přečíst si protokol, zkontrolovat, zda odpovědi nezletilého byly zaznamenány správně, sledovat, zda si dítě rozumí s tlumočnickem, obstarávání informací ze země původu, resp. navrhování dalších dokumentů do spisu, sledování lhůt, zprostředkování právního zastoupení, pokud se opatrovník domnívá, že je zapotřebí apod. Opatrovník pro řízení je ustanoven do doby, než soud ustanoví tzv. pobytového opatrovníka.

Opatrovník pro pobyt

Nezletilému cizinci bez doprovodu - žadateli o mezinárodní ochranu - je soudem ustanoven opatrovník (tzv. pobytový opatrovník), nejčastěji OSPOD dle místa, kde je nezletilý hlášen k pobytu, může to být však i např. osoba příbuzná či blízká (§ 89 zákona č. 325/1999 Sb., o azylu). Opatrovník je ustanovován soudem a to předběžným opatřením na podnět Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR. Opatrovnictví není časově vázáno na probíhající správní řízení (o mezinárodní ochraně, vyhoštění nebo zajištění – k tomu viz dále); účelem je zabezpečení ochrany práv a právem chráněných zájmů nezletilého cizince bez doprovodu, který je žadatelem o mezinárodní ochranu a na území ČR se tedy nachází bez přítomnosti svého zákonného zástupce, popř. osoby odpovědné za jeho výchovu. Činnosti spojené s výkonem opatrovnictví v rámci řízení o mezinárodní ochraně zahrnují celkovou ochranu zájmů nezletilého žadatele v rámci probíhajícího správního řízení, účast při všech právních úkonech vedených s nezletilým cizincem bez doprovodu v rámci tohoto řízení, včetně přítomnosti při konání pohovorů, osobního předávání rozhodnutí a případné pomoci při podávání opravných prostředků. Celková ochrana zájmů nezletilého žadatele zahrnuje povinnost opatrovníka využívat opravných prostředků, a to s ohledem na nejlepší zájem nezletilého cizince bez doprovodu.

Mezinárodní ochrana

Správní řízení o udělení mezinárodní ochrany provádí Ministerstvo vnitra České republiky (dále jen MVČR). Zahájení řízení je vázáno na prohlášení cizince, ze kterého je zřejmý úmysl požádat o udělení mezinárodní ochrany. V žádosti o udělení mezinárodní ochrany jsou zjišťovány důvody, které cizince vedly k odchodu ze země. MVČR vydá do devadesáti dnů ode dne zahájení řízení rozhodnutí ve věci. Nelze-li vzhledem k povaze věci rozhodnout v této lhůtě, může ji ministerstvo přiměřeně prodloužit. Rozhodnutí ve věci mezinárodní ochrany nabývá právní moci dnem doručení žadateli. V případě negativního rozhodnutí ministerstvo vystaví v tento den cizinci výjezdní příkaz a cizinec je povinen z území České republiky vycestovat.²

Děti - cizinci žijící v rámci komunity

Pracovníci zařízení se též mohou setkat s dětmi-cizinci, které již delší dobu na území ČR žijí, jsou již integrovány v rámci komunity a mají sociální vazby v rámci prostředí. Pokud je třeba takové děti odejmout z péče rodičů či jiných příbuzných, případně umístěním v ústavním zařízení řešit akutní situaci vzniklou v rodině, je třeba postupovat stejně jako u českých občanů. Toto platí i pro děti-cizince, které na území ČR delší dobu nežijí, avšak jde o děti z kulturně blízkých oblastí (Slovensko, Polsko, Ukrajina atd.).

² <http://www.mvcr.cz/clanek/azyl-prubeh-rizeni-o-udeleni-mezinarodni-ochrany.aspx>

Přijímací střediska

Slouží k zajištění ubytování a základních životních potřeb nově přichozích cizinců, kteří hodlají v ČR požádat o azyl, a to až do doby ukončení základních vstupních procedur. Ty se skládají z identifikačních úkonů zaměřených zejména na zjištění totožnosti, zahájení azylového řízení ministerstvem a zdravotní prohlídky. Každý žadatel musí tyto úkony absolvovat. S výjimkou cizinců, kteří požádali o azyl v zařízení pro zajištění cizinců, má každý žadatel povinnost přijímacím střediskem projít a setrvat zde po nezbytně nutnou dobu. V České republice jsou tři přijímací střediska. Více na stránkách www.mvcr.cz.

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí - UMPOD

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (dále jen UMPOD) je konzultačním orgánem ve vztahu k případům s přeshraničním prvkem. Provádí evidenci NBD zachycených na území ČR.

UMPOD po dohodě s MPSV vyčlenil dva pracovníky pro problematiku nynější vlny uprchlíků, na které je možné se v případě potřeby konzultace obrátit.

6. Seznam zkratk

ČR	Česká republika
DD	Dětský domov
DDŠ	Dětský domov se školou
EU	Evropská unie
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MV	Ministerstvo vnitra
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
MSp	Ministerstvo spravedlnosti
NBD	Nezletilí cizinec bez doprovodu
NNO	Nestátní nezisková organizace
NÚV	Národní ústav pro vzdělávání
OAMP	Odbor azylové a migrační politiky
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PO	Předběžné opatření
ÚMPOD	Úřad pro mezinárodní ochranu dětí
VÚ	Výchovný ústav
VZP	Všeobecná zdravotní pojišťovna
ZDC	Zařízení pro děti-cizince, Radlická 30, Praha 5
ZDVOP	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

7. Seznam příloh

Příloha č. 1. – Vstupní zdravotnické vyšetření NBD

Příloha č. 2. – Kontakty na spolupracující organizace

Informace byly čerpány z materiálu MPSV „Aktualizace metodického doporučení MPSV č. 1/2009 k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany nezletilým cizincům bez doprovodu“, dopisem MPSV ze dne 6. 8. 2015, č.j. 2015/42393/231, Zázpisu z pracovního setkání pracovníků odboru ochrany práv dětí MPSV, krajských úřadů a Magistrátu hl. města Prahy ze dne 27. 8. 2015, ze spolupráce s Ministerstvem zdravotnictví, se Zařízením pro děti-cizince, Radlická 30, Praha 5 a dalších podnětů z praxe.